

Vejen til navnet

SØREN PIND

Vejnavne har altid haft en bred folkelig interesse. Vi kender det alle: På vores aftentur gennem byen støder vi på et vejnavneskilt, som pludselig vækker til eftertanke. Hvor har denne vej dog fået sit pudsige navn fra? Og hvem bestemmer egentlig, hvad vejen skal hedde?

I Københavns Kommune har vi ca. 2.500 vej- og pladsnavne, hvoraf de ældste kan spores tilbage til 1300-tallet. Årligt udvider vi antallet med 5-10 nye navne. I dette indlæg vil jeg anskueliggøre, hvordan vi navngiver vejene i København, og hvilke kriterier vi lægger til grund for vore valg.

DEN FØRSTE GADENAVNELOV

Mennesket har altid fundet det praktisk at give en vej en benævnelse, som er almen kendt. Det er en vigtig forudsætning for vores kommunikation, og derfor er vejnavngivning op gennem historien blevet lagt i hænderne på magthaverne. Selvom vejnavngivning i dag virker velordnet, så har det ikke altid været reguleret gennem lovgivning. Det var først i Gadeloven af 14. december 1857, at kommunalbestyrelsen fik ret til at tage sig af spørgsmål af denne art. Og retten var begrænset. § 9 i loven bestemte, at det overlades til kommunalbestyrelsen at navngive de offentlige gader samt forandre disse gaders navne, mens kommunalbestyrelsen i andre tilfælde kun "på vedkommende privates andragende" kunne træffe bestemmelse om vejnavnene, som det hed i loven.

Før 1857 var vejnavngivning overladt til det private initiativ, og offentlige gaders navne kunne kun ændres ved kongelig resolution. Loven fra 1857 var et lille skridt fremad. Men den frembød også problemer. Det skete f.eks. hyppigt, at en vejstrækning som førte over flere grunde, fik forskellige navne, der så måtte ændres, når vejen blev offentlig. Kommunen havde heller ingen mulighed for at forhindre, at det samme vejnavn optrådte flere gange inden for samme kommune.

Så længe byen kun havde ringe størrelse, var dette ikke noget problem. Men da man nedlagde demarkationslinien omkring København i 1852, voksede byen med eksplosiv hast. Der var brug for en lovændring, og en sådan kom i 1926, hvor kommunen fik ret til at bestemme både de private og offentlige vejes navne. Denne ret er bevaret uændret til i dag.

VEJNAVNE-ÆVNEN NEDSÆTTES

I Københavns Kommune tog navngivningen af veje fart fra midten af 1800-tallet, da udbygningen af Vesterbro og Nørrebro påbegyndtes. Da vejnavne jo er noget, alle kan have en mening om, havde man endeløse diskussioner om gadernes navne i Borgerrepræsentationen, og man besluttede derfor at nedsætte et særligt politisk udvalg til at behandle sagerne, og fremkomme med motiverede indstillinger til Borgerrepræsentationen. I 1874 oprettedes derfor "Fællesudvalget vedrørende gaders benævnelse" der fik til opgave

- 1 at afgive indstillinger til Borgerrepræsentationen om vejnavne i Københavns Kommune.
- 2 at varetage konsultative opgaver ved navngivning af kommunale institutioner i Københavns Kommune.

Udvalget kom til at bestå af borgmesteren for vejområdet (i dag Bygge- og Teknikborgmesteren), tre politisk udpegede medlemmer samt en repræsentant fra forvaltningen til at varetage sekretariatsvirksomheden. Udvalget består den dag i dag under navnet "Vejnavnenævnet", og det er min opgave sammen med nævnet at afgive indstillinger til Bygge- og Teknikudvalget om vejnavne.

Så vidt jeg ved, er Vejnavnenævnet i Københavns Kommune det eneste af sin art i Danmark. Ingen andre steder har man valgt at lade vejnavngivning drøfte i et selvstændigt udvalg, men som jeg skal komme ind på lidt senere, giver det København en særlig mulighed for at værne om vejnavnenes historie.

Vejnavnenævnets arbejde er delt i en politisk og en administrativ del. Den politiske del er den beslutningstagning, der foretages på nævnsmøder: Nævnets 4 politikere beslutter, hvilke navne man skal indstille til Bygge- og Teknikudvalget. Den administrative del af Vejnavnenævnet tager sig naturligvis af mødeforberedelse, beslutningsopfølgning og implementering i forhold til Bygge- og Teknikudvalget. Derudover fungerer sekretariatet som en central vejnavneinstitution, som indsamler og videreformidler information om vejnavne i København. Sekretariatet er forpligtet til at vedligeholde historiske oplysninger om vejnavne, således at myndigheder og borgere altid kan få oplysninger om en vejstrækningens hidtidige navne og vejnavnenes historiske oprindelse.

FIRE REGLER FOR NAVNGIVNING

Vejnavnenævnet behandler primært to typer sager: Hvis der er anlagt en ny vej eller hvis nævnet har modtaget forslag om personer, som man mener bør hædres med et vejnavn i København. Det kan også være et konkret forslag fra en borger, som mener at en pladsdannelse i byen bør have et selvstændigt navn.

Når Vejnavnenævnet behandler en sag har man fire grundlæggende regler, som altid skal være opfyldt:

- 1 Personen man navngiver efter skal være afdød.
- 2 Personen skal have særlig tilknytning til København eller skal have gjort en indsats af så stor betydning for Danmark, at personen bør hædres i landets hovedstad.
- 3 Ingen må have direkte økonomisk interesse i vejnavnet.
- 4 En vej skifter som hovedregel ikke navn.

At en person skal være afdød, er en regel, der er indført i København, fordi man jo først kan kende en persons eftermæle efter vedkommendes død. Kommer en person i miskredit, efter at man har navngivet vejen efter ham, vil såvel kommunen som den pågældende blive bragt i en upassende situation, såfremt man skal fjerne vejnavnet igen. For nogle år siden skærpede Borgerrepræsentationen i øvrigt denne regel og indførte en moratorietid på 1 år. Reglen indførtes for at undgå, at der kan drives politisk rovdrift på netop afdøde personer.

At man skal have en særlig tilknytning til København eller have gjort en særlig indsats for landet som helhed er primært indført af hensyn til prioriteringen blandt navneforslagene. Vejnavnenævnet modtager årligt forslag om langt flere personnavne, som bør hædres, end vi kan finde indpas til i gadebilledet. Vi har også en forpligtelse som hovedstad til at hædre de "store" navne i rigets historie. Det er i øvrigt én af årsagerne til, at der er meget få udlændinge repræsenteret i de københavnske vejnavne, hvor Dag Hammar-skjöld, Churchill og Gandhi dog har fundet vej.

Man kan heller ikke købe sig til et vejnavn i Københavns Kommune. Det er Vejnavnenævnets opfattelse, at man skal gøre sig fortjent til det, og at det skal betragtes som en ære. Alle kan vel huske

sagen om Brask Thomsen, som af en beboer på Nørrebro blev bragt i forslag til at lægge navn til Nørrebrogade. Brask Thomsen hoppede med på spøgen og tilbød adskillige millioner kroner for vejnavnet. Men Brask Thomsen var jo ikke afdød, og penge må ikke være et kriterium for vejnavngivning. Vi opkalder derfor heller ikke veje efter firmadomiciler. Carlsberg har dog været en undtagelse. For nogle år siden havde vi en sag, hvor en mejerikoncern foreslog at kalde vejen ved deres firmadomicil for Karolinevej, men det modsatte Vejnavnenævnet sig, netop med udgangspunkt i den økonomiske interesse firmaet måtte antages at have i navnet.

VEJNAVNEENS KONSERVERING

Vi værner om vejnavnene og ændrer kun sjældent eksisterende navne. Det er der flere årsager til. For det første er det til meget stor gene for dem, der har adresse i gaden at skulle have ny adresse. For det andet lægger vi vægt på at give vejnavne, så fortiden forankres i fremtiden. Et vejnavn henviser ofte til en samtidig person eller en lokalitet eller begivenhed fra netop det område. Ved at bevare de gamle vejnavne fastholder vi et historisk billede af byens forskellige epoker, og derfor ændrer vi kun meget nødtigt vejnavne i byen. For det tredje vil vi undgå, at vejnavne skal blive politiske manifestationer, hvor man gennem aktuelle politiske strømninger ændrer vejnavnene gennem tiden.

Det sker dog, at vi ændrer vejnavne. Det kan være, at en vej bliver skåret over af ny bebyggelse, og at det af orienteringsmæssige årsager kan være nødvendigt at give den ene del af vejen et nyt navn. Vi er dog på vagt over for krav om at ændre vejnavne, fordi navnet efter en bygherres opfattelse måske ikke klinger godt i et moderne byggeris salgsprospekter.

Indenfor nyere tid har kommunen ændret Skjoldsgade på Østerbro til Olof Palmes Gade, og Ved Idrætsparken blev senere

ændret til Gunnar Nu Hansens Plads. Særligt ændringen af Skjoldsgade gav protester fra gadens beboere, som havde svært ved at se en saglig begrundelse for ændringen.

Da kommunen i begyndelsen af 1900-tallet fik ret til at navngive private veje, påbegyndtes et oprydningsarbejde i byens vejnavne. Det var samtidig med, at omegns-sognene blev indlemmet i København. Særligt i Sundby havde man mange vejnavne, som allerede fandtes i Københavns Kommune, og man gik i gang med forholdsvis hård pen at reformere vejnavnestrukturen i byen. Det var på det tidspunkt, at man opfandt de såkaldte systemnavne i kommunen. Et systemnavn er en gruppering af vejnavne indenfor et bestemt område. I Sundby har man europæiske stednavne (Øst-rigsgade, Lyneborggade, Bremensgade etc.), på Nørrebro nord-sjællandske bynavne (Jærgersborggade, Holtegade etc.), på Østerbro købstadsnavne (Århusgade, Vordingborggade etc.) og ø-navne (Sejrøgade, Drejøgade) og i Brønshøj fugle (Mågevej, Stærevej etc.).

MERE MANGFOLDIGHED

Som tidligere nævnt gav de private grundejeres ret til at navngive egne veje et noget kaotisk vejnavnebillede i byen. Der fandtes adskillige ens vejnavne i byen, og da det var før postnumrenes tid, så måtte man gøre noget. Kommunen tog derfor fat på at ændre de vejnavne, som var ens. Andre uhensigtsmæssige vejnavne vedtog man først at gøre noget ved den dag vejen blev offentlig, eller hvor det på anden vis ville være naturligt at se på vejnavneforholdet. Det var primært for at skåne de stakkels beboere, som eventuelt skulle belastes med en ny adresse. Det lidt pudsige vejnavn Niels W. Gades Gade på Østerbro har altid været en torn i øjet på Vejnavnenævnet, fordi navnet ikke har en særlig heldig konstruktion. Men vejen er omfattet af den gamle vedtagelse, og i dag kunne vi

ikke drømme om at ændre vejnavnet, fordi det jo bærer rundt på en pudsig historie – men det er aldrig formelt godkendt af kommunen.

Nogle vil hævde, at grundejernes ret til at navngive egne vej har givet et mere mangfoldigt vejnavnebillede i byen, og har givet plads til navne, som kommunens konservatisme aldrig ville levne plads til. Ikke desto mindre er mange af de gamle grundejersnavne blevet fortrængt. O.I. Funchsvej var betegnelsen for Foldagervej indtil 1928. O.I. Funch var formand for grundejerforeningen ”Tinghøj”. Handelsgartner Lorentz Volf Hinrichsen gav sin vej navnet Hinrichsensgade, men navnet forsvandt i 1906 til ære for det mere anonyme Ringstedgade. Heller ikke tømremester H.P. Larsens vej fandt nåde for kommunens reformer og kom i 1921 til at hedde Degnemosen.

Heldigvis fik mange navne lov til at blive stående. Det pudsige navn Westend skyldes, at man ville give ejendommene i gaden et noget mere eksklusivt præg – de var nemlig tiltænkt prostitution. Kommunen ville nok aldrig have fundet på navnet.

At vejnavnet betyder noget for salget af ejendomme har vi et meget tidligt eksempel på. Allerede i 1493 fandtes en gade i Indre By med det lidet skønne navn Skidenstræde. Navnet havde den fået, fordi gaden oprindelig var ”byens rende”, hvor spildevand og affald flød ud i havnen og Øresund. Men i 1818 skrives der gadenavnehistorie. En række grundejere har nemlig bygget nogle dyre ejendomme i gaden, men de kunne ikke sælge lejlighederne, fordi folk ikke ville bo i en gade med så grimt et navn. Derfor rettede grundejerne henvendelse til Indenrigsministeriet for at få et nyt navn til gaden. Grundejerne foreslog Krystalgade, fordi det kan minde om noget mere eksklusivt. Det er første gang, at en gade officielt fik et nyt navn.

VEJNAVNE ER EN KULTURSKAT

Selvom vore vejnavne i byen virker statiske og eviggyldige, så er det altså langt fra tilfældet. Siden 1950'erne har der været nogenlunde stabilitet med meget få udskiftninger, men i første halvdel af 1900-tallet blev der udskiftet hundreder af byens vejnavne.

I dag værner vi om navnene som en vigtig kulturskat. Vi registrerer historien – også om de vejnavne vi skiftede ud i begyndelsen af 1900-tallet.

Oprindelsen til de fleste vejnavne kender vi – også vore mange vejnavne fra 13-1400-tallet i Middelalderbyen. Enkelte har vi og historikerne dog givet op over for. Vi er ikke sikre på, hvorfor det hedder Pustervig, Aabenraa, Kattesundet og Knabrostræde. Men der findes masser af gisninger, som alle i sig selv er gode historier.

MODERNE VEJNAVNGIVNING

Når vi giver vejnavne i dag, ser vi på flere forhold. Ligger vejen inden for et område med eksisterende systemnavne, så forsøger vi at tage udgangspunkt i disse. Da vi i 1997 skulle navngive en vej bag den gamle Lygten Station, var det naturligt at kalde den Fyrbødervej. De omkringliggende veje har navne efter gamle erhverv, og med navnet ønskede vi at henvise til områdets lokomotivdrift.

Vi ser også på, om der skulle være en interessant historie for området, som ikke er markeret på anden vis i et vejnavn. Da flåden flyttede ud fra en del af Holmen var det naturligt, at man i de nye vejnavne tog udgangspunkt i forhold, der relaterede sig til såvel bygningers funktioner (f.eks. Masteskursvej, Kanonsbådsvej etc.) samt personer med særlig tilknytning til områdets historie. Netop Holmen var genstand for megen drøftelse med de involverede ministerier, fordi de nye skoler på Holmen også ønskede at markere det fremadrettede i vejnavnene. Derfor skabte Vejnavne-nævnet et kompromis mellem de stridende parter, og fik vejene,

hvorpå de forskellige skoler ligger, opkaldt efter personer med relation til den pågældende kunstart (f.eks. Leo Mathisens Vej, Eik Skaløes Plads, Per Knutzons Vej, etc.).

Vi skaber også nye systematikker – særligt når vi skal i gang med vejnavngivning i et større område, hvor det er praktisk at vise en sammenhørighed i området. Langs den sydlige del af Islands Brygge skyder et helt nyt kvarter op, som populært kaldes Havnestad. Vejnavnenævnet besluttede, at området er så stort og kommer til at involvere så mange vejnavne, at det ville være fornuftigt at finde et overordnet system for vejnavnene. Nævnet fandt, at vi mangler et område, hvor det 20. århundredes danske statsmænd hædres. Derfor har vi opkaldt veje efter Poul Hartling, Erik Eriksen, Hans Hedtoft, Carl Th. Zahle etc.

Ørestad er den største navngivningssag, vi har haft i mange år. Da vi i 1997 havde de første møder med Ørestadsselskabet om vejnavngivningen, blev man i nævnet forholdsvis hurtigt enige om, at man ønskede en moderne navngivning. I indstillingen til Bygge- og Teknikudvalget i 1998 skrev nævnet bl.a.:

Vejnavnenævnet har sammen med Ørestadsselskabet taget udgangspunkt i, at Ørestad for kommende generationer vil stå som et projekt, der binder det 20. og 21. århundrede sammen. Vejnavnenævnet er af den opfattelse, at Ørestad er en kærkommen lejlighed til at få indplaceret de mange historiske personligheder fra det 20. århundrede i de københavnske vejnavne. Derfor har nævnet sammen med Ørestadsselskabet udarbejdet et forslag, hvor de enkelte byområders veje og pladser i Ørestad har navne efter skuespillere, forfattere, komponister, arkitekter, ingeniører, skuespillere, filmfolk, malere, billedhuggere, kulturpersonligheder og forskere fra det 20. århundrede.

Når jeg ser på et kort over Ørestad i dag, så mener jeg, at det var en rigtig god beslutning. Fra historikere og forsker-kredse har vi i pressen mødt kritik af navngivningen i Ørestad, hvor man mener at navngivningsopgaven er misforstået, men man har dog aldrig henvendt sig til nævnet direkte med kritikken. Ørestad får desværre ikke helt så mange veje, som vi oprindeligt troede, så vi kan ikke få brugt helt så mange af personnavnene, som vi kunne håbe på.

VEJNAVNE I FREMTIDEN

Det bringer os over til spørgsmålet om, hvordan vi skal sikre os, at vi fortsat får plads til vor nutidshistorie i vejnavnene, så der ikke i fremtiden opstår historiske huller. Det vil efterhånden være begrænset, hvor meget byen kan udvides, og vi vil ikke strø om os med personnavne eller nutidshistoriske begivenheder ud fra tilfældige kriterier. Jeg mener ikke, at man skal ofre gamle vejnavne for at få plads til nye – det princip bør vi holde fast ved. I de kommende år står vi over for en meget stor navngivningsopgave, idet en hel række haveforeninger nu er blevet lovliggjort. Hidtil har haveforeningerne haft nogle midlertidige adresser, som består af hovedindgangens adresse plus et lodsnummer. Med elektroniske kort og diverse GPS-systemer skal alle adresser være entydige – bl.a. så redningskøretøjer let kan finde adresserne. De enkelte veje i haveforeningerne skal derfor have navne, og vi frygter, at vi skal finde på hundreder af nye navne indenfor de næste 5 år.

Det bliver ikke en nem opgave, fordi det hverken vil være logisk eller passende at placere personnavne tilfældigt rundt i byens haveforeninger. Haveforeningernes beboere har forventninger om, at der findes navne, som passer til stedets karakter og også gerne associerer til sommer og afslappet stemning. Vi vil gerne undgå, at vi skal igennem hele Flora Danica for at finde navne til foreningernes veje. Udgangspunktet for navngivningen er, at vi først og frem-

mest i dialog med foreningernes beboere forsøger at finde de rigtige navne. Erfaringen viser os, at der er en forbavsende kreativitet i beboernes forslag, og der er ofte et meget stort engagement i udvælgelsen. Der er dog en række begrænsninger i beboernes valg – først og fremmest må man ikke finde navne som findes i København i forvejen eller i vore nabokommuner, og navnene må heller ikke udtalemæssigt kunne forveksles med andre. Navneudvælgelsen er umiddelbart sværere end man tror.

For nylig har vi givet vejnavne i en haveforening på Amager. Her ønskede man først at navngive efter roser, men i Kastrup har man i forvejen et rosenkvarter, så nævnet kunne ikke anbefale at få et nyt rosenkvarter i området. Haveforeningen kom så selv med det forslag, at man kunne finde navne der relaterede sig til havet, idet foreningen ligger lige ned til Øresund. Derfor fremkom de med forslag, som relaterede sig til havbundsplanter og bunddyr. Der kom derfor navne som Konkyllestien, Søanemonestien, Korlæstien etc.

Som det ses, er vejnavne ikke kun et historisk billede af byen. Vejnavnene lever, og der føjes hvert år nye til. Interessen og diskussionen om vejnavne vil næppe aftage. De er en del af vor dagligdag – både på vores sygesikringsbevis og på aftenturen gennem byen.

SØREN PIND BORMESTER, F. 1969 I SANKT JOHANNES SOGN, HERNING; CAND.JUR. (KØBENHAVNS UNIVERSITET) 1997. MEDL. AF VENSTRES UNGDOMS LANDSSTYRELSE 1986-88 OG 1989-91 OG VENSTRES UNGDOMS FORRETNINGSUDVALG 1989-91. FOLKETINGSKANDIDAT (VENSTRE, BORNHOLM) 1991-98. MEDLEM AF KØBENHAVNS BORGERREPRÆSENTATION (VENSTRE) FRA 1994, BORMESTER FOR BYGGE- OG TEKNIKFORVALTNINGEN I KØBENHAVNS KOMMUNE FRA 1998. FORMAND FOR VEJNAVNEÆVNET FRA 1998 OG DET GRØNNE RÅD FRA 1998.